

Ю. А. Князева

здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сукупність складових елементів системи нормативно-правової основи адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за законодавством України. Це дозволило комплексно відобразити сукупність нормативно-правових актів, які містять норми щодо регулювання відповідних суспільних відносин і визначають правила поведінки, які є обов'язковими для суб'єктів таких відносин. Зроблено висновок про системний і комплексний характер всієї сукупності нормативно-правових актів, які застосовуються для адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Умовно виокремлено два блоки нормативно-правових актів, як регулюють відносини у сфері влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: міжнародні та національні.

Враховуючи виклики сьогодення, збройну агресію Російської Федерації, введення воєнного стану на території України, окремою групою виділено ті нормативно-правові акти, які стосуються особливостей влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування саме в умовах воєнного часу (які містять результати напрацьованих рішень, що дають можливість дитині перебувати під час воєнного стану на умовах тимчасового влаштування в прийомній сім'ї або дитячому будинку сімейного типу, чи за спрощеною процедурою, – під опікою або піклуванням родичів, що забезпечить захист інтересів дитини до того моменту, поки не буде достовірно з'ясовано, що саме сталось з її батьками).

Доведено, що виділення у системі нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування зазначених блоків нормативно-правових актів має, крім методологічного та прикладного значення, має і теоретичне, оскільки узгоджується з виявленим у галузевій науці подвійним характером впливу норм права у сфері влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на суспільні відносини, в якому виділяється вузьке, галузеве спрямування (нормативно-правові акти, які забезпечують адміністративно-правове регулювання відносин у сфері влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування) та широке – міжгалузеве (нормативно-правові акти, які у сукупності складають сферу дії правового регулювання влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування різної галузевої приналежності).

Ключові слова: нормативно-правові акти, адміністративно-правове регулювання, влаштування дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування, нормативно-правова основа, об'єкт адміністративно-правового регулювання.

Постановка проблеми. Дослідження складових елементів системи нормативно-правової основи адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за законодавством України дозволить комплексно відобразити сукупність нормативно-правових актів, які містять норми щодо регулювання відповідних суспільних відно-

син і визначають правила поведінки, які є обов'язковими для суб'єктів таких відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні окремі питання адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування були предметом досліджень таких вчених як: К.І. Березовська, О.І. Боднарчук, О.В. Губанова,

О.О. Грабовська, Л.М. Зілковська (Л.М. Токарчук), О.І. Карпенко, Н.В. Коломоєць, В.А. Кройтор, Л.В. Лешанич, В.Ю. Москалюк, Р.М. Опацький, О.Я. Савчук, О.О. Свіжа, Ю.Ю. Черновалюк, І.А. Яніцька, Л.П. Ящук та інших. Проте, більш глибокого та детального дослідження потребує вивчення питання нормативно-правової основи адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за законодавством України.

Постановка завдання. Метою роботи є комплексний аналіз норм чинного законодавства (вітчизняного та міжнародного) задля обґрунтування положень щодо нормативно-правової основи адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Виклад основного матеріалу. Ведучи мову про системний і комплексний характер всієї сукупності нормативно-правових актів, які застосовуються для адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, можна умовно виокремити *два блоки таких актів: міжнародні та національні*. Так, відповідно до ст. 9 Конституції України, «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [1]. Відповідна конституційна норма деталізована і у положеннях Закону України від 29.06.2004 р. «Про міжнародні договори України» [2], зокрема: «1. Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. 2. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» (ст. 19). Таким чином, питання про юридичну силу та дію ратифікованих міжнародних нормативно-правових актів цілком зрозумілий. Такі норми мають пріоритет над національним законодавством і повинні застосовуватися одразу після їх вступу у силу без будь-яких додаткових заходів щодо гармонізації законодавства.

Як і у внутрішньому національному праві, норми міжнародного права в залежності від характеру дій його суб'єктів реалізуються у різних фор-

мах, до яких належать дотримання, виконання, використання та застосування. Однак, незважаючи на наявність певної подібності з формами реалізації внутрішньодержавного права, зміст цих форм має значні особливості, що визначаються специфікою міжнародно-правового регулювання.

Саме тому слід приділити увагу аналізу міжнародних нормативно-правових актів, які містять норми, що стосуються влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Так, *Декларація прав дитини* від 20.11.1959 р. [3] має на меті забезпечити дітям щасливе дитинство та користування передбаченими нею правами і свободами для їхнього особистого блага та блага суспільства і закликає батьків, чоловіків і жінок як окремих осіб, а також добровільні організації, місцеві влади і національні уряди до того, щоб вони визнали і намагалися дотримуватися цих прав шляхом законодавчих та інших заходів, що будуть поступово застосовуватися відповідно до встановлених принципів. Один із принципів (принцип 6) визначає, що «Дитина для повного і гармонійного розвитку її особистості потребує любові та розуміння. Вона має, якщо це можливо, зростати в піклуванні та під відповідальністю своїх батьків, у будь-якому разі – в атмосфері любові та моральної і матеріальної забезпеченості; малолітня дитина, крім випадків, коли є виняткові обставини, не має розлучатися зі своєю матір'ю. На суспільство та органи публічної влади має бути покладений обов'язок щодо здійснення особливого піклування про дітей, які не мають сім'ї, та про дітей, які не мають достатніх засобів існування. Бажано, щоб багатодітним сім'ям надавалася державна або інша допомога на утримання дітей» [3]. *Конвенцією ООН про права дитини* від 20.11.1989 р. [4] визначено, що «Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою» (ст. 20). Окремо передбачено і вимоги до системи влаштування дітей: «Держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, вони:

а) забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно з застосовуваними законом і процедурами та на підставі всієї інформації, що має відношення до справи і достовірна, що усиновлення допустимо з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів та законних опікунів і що, якщо потрібно,

зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною;

b) визначають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим;

c) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувалися такі самі гарантії і норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни;

d) вживають всіх необхідних заходів з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призводило до одержання невинуватих фінансових вигод, пов'язаних з цією особою;

e) сприяють у необхідних випадках досягненню цілей цієї статті шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх домовленостей або угод та намагаються на цій підставі забезпечити, щоб влаштування дитини в іншій країні здійснювали компетентні власті чи органи» [4].

Слід брати до уваги і положення *Факультативних протоколів до Конвенції ООН про права дитини*, зокрема: Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01.01.2000 р. [5], Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01.01.2000 р. [6], Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень від 20.11.2014 р. [7] тощо. У *Резолюції*, прийнятій *Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй «Права дитини»* від 23.12.2005 р. № 60/231 [8] закріплено заклик державам-учасникам:

– активізувати свої зусилля щодо виконання своїх зобов'язань відповідно до Конвенції про права дитини щодо збереження індивідуальності дитини, включаючи громадянство та сімейні зв'язки, як це передбачається законом;

– приймати необхідні закони та забезпечувати їх дотримання, а також удосконалювати реалізацію політики та програм, спрямованих на захист дітей, які зростають без батьків або опікунів, визнаючи, що в тих випадках, коли необхідно забезпечити альтернативний догляд, слід сприяти тому, щоб перевага надавалася догляду на сімейній основі, а не влаштуванню до спеціальних закладів;

– приймати всі необхідні заходи для запобігання незаконним усиновленням/удочерінням

та всім усиновлень/удочерінь, які не відповідають найвищим інтересам дитини і боротьби з ними.

Є і міжнародні нормативно-правові акти, безпосередньо присвячені окремим формам влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, наприклад *Європейська конвенція про усиновлення дітей* (переглянута) від 27.11.2008 р. [9], яка застосовується щодо усиновлення дитини, яка на момент звернення усиновлювача про її усиновлення ще не досягла 18 років, не перебуває й не перебувала в шлюбі, не перебуває й не перебувала в зареєстрованому партнерстві й не досягла повноліття. Цим документом встановлюються основні принципи та засади, яких слід дотримуватись під час усиновлення, зокрема: дійсність усиновлення, рішення про усиновлення, згоди на усиновлення, консультація з дитиною, умови усиновлення, можливість повторного усиновлення, мінімальний вік усиновлювача, попереднє встановлення обставин, наслідки усиновлення, громадянство усиновленої дитини, заборона обмежень, скасування усиновлення або визнання його недійсним, запит про надання інформації від іншої Держави-учасниці, провадження про встановлення батьківства, заборона неналежної вигоди, випробувальний період, надання консультацій та послуг після усиновлення, навчання, доступ до інформації та її розголошення. Положення *Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення* від 29.05.1993 р. [10] мають на меті:

a) створити гарантії для того, щоб міждержавне усиновлення здійснювалось в найкращих інтересах дитини та при додержанні усіх її основних прав, визнаних у міжнародному праві;

b) створити систему співробітництва між Договірними Державами для забезпечення дотримання таких гарантій та, таким чином, запобігти викраденню, продажу дітей або торгівлі ними;

c) забезпечити визнання в Договірних Державах усиновлень, що були здійснені згідно з Конвенцією.

Варто брати до уваги і положення інших міжнародних нормативно-правових актів, які хоча і не регулюють питання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування безпосередньо, однак стосуються прав та інтересів дітей, наприклад: Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 р. [11], Конвенція про контакт з дітьми від 15.05.2003 р. [12], Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту

дітей від 19.10.1996 р. [13], Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. [14], Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20.05.1980 р. [15], Рекомендація № R(81)3 Комітету міністрів Ради Європи від 23.01.1981 р. «Про виховання та освіту дітей від народження до восьмирічного віку» [16], Меморандум від 26.09.2019 р. про взаєморозуміння між Міністерством соціальної політики України та Міністерством сім'ї, прав дітей та соціальної солідарності Республіки Мальта щодо співробітництва у сфері захисту прав дитини [17], Меморандум від 27.05.2003 р. про взаєморозуміння між Міністерством праці та соціальної політики України та Представництвом Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні у сфері соціальної політики щодо дітей з інвалідністю [18] та ін. Таким чином, можна вести мову про наявність істотного нормативно-правового підґрунтя з урахуванням положень міжнародних актів. Водночас, у період глобалізації факт поєднання національного законодавства з міжнародним отримує подальший розвиток у наукових доктринах та концепціях і знаходить дедалі більше вираження у законотворчій та правозастосовній практиці.

Аналізуючи національні нормативно-правові акти, перш за все, слід звернути увагу на норми Конституції України [1], які визначають загальні принципи і фундаментальні засади щодо влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема: «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою» (ст. 51), «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей» (ст. 52). Таким чином, слід відзначити особливий режим правової охорони дитинства, гарантування рівності дітей у своїх правах, а також особливий обов'язок держави щодо утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

В окрему групу національних актів можна виділити кодифіковані нормативно-правові акти, які регламентують окремі види і напрямки відносин щодо влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Наприклад, Цивільний кодекс України [19] визначає особливості встановлення опіки і піклування: опіка встановлюється над малолітніми особами, які є сиротами або поз-

бавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними (ст. 58); піклування встановлюється над неповнолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена (ст. 59). Сімейний кодекс України [20] містить окремий розділ – розділ IV «Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування», у якому перераховані основні форми такого влаштування і передбачені процедурні аспекти усиновлення, встановлення опіки і піклування над дітьми, патронату над дітьми, особливості створення прийомної сім'ї, організації дитячого будинку сімейного типу. Житловий кодекс Української РСР [21] визначає гарантії захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, наприклад: визначає порядок взяття на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов (ст. 39), передбачає позачергове надання жилих приміщень (ст. 46), встановлює правила збереження жилого приміщення за тимчасово відсутніми особами (ст. 71) тощо. У Кримінальному кодексі України [22] визначено особливості кримінальної відповідальності за діяння (дії чи бездіяльність) у сфері влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166), зловживання опікунськими правами (ст. 167), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168), незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (ст. 169) та ін. Можливе і притягнення до адміністративної відповідальності на підставі положень Кодексу України про адміністративні правопорушення [23] за: невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (ст. 184), порушення порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків (ст. 184-2), невиконання законних вимог посадових (службових) осіб органу опіки та піклування (ст. 188-50) тощо.

Правова деталізація міжнародно-правових та конституційних положень визначена у законах України, які також можна виокремити в своєрідну групу. Наприклад, слід взяти до уваги положення *Закону України від 13.01.2005 р. «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»* [24], який регламентує правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Так, ст. 8 вказаного Закону встановлено, що держава здійснює повне

забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа [24]. Основними засадами державної політики у сфері адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є засади, визначені ст. 3 *Закону України від 13.01.2005 р. «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»*, а саме: створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї; виховання та утримання дітей за принципом родинності; сприяння усиновленню дітей, створення системи заохочення й підтримки усиновлювачів; забезпечення пріоритету форм влаштування; захист житлових, майнових та інших прав та інтересів таких дітей; створення належних умов для їхнього фізичного, інтелектуального й духовного розвитку, підготовка дітей до самостійного життя; забезпечення права на здоровий розвиток; забезпечення соціально-правових гарантій; створення умов для надання психологічної, медичної та педагогічної допомоги; формування системи соціальної адаптації; забезпечення вільним вибором сфери професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості цих дітей і запитам ринку праці; належне матеріально-технічне забезпечення незалежно від форми влаштування й утримання таких дітей, сприяння в наданні реальної допомоги й підтримки підприємствами, установами та організаціями різних форм власності, банківськими установами, культурно-освітніми, громадськими, спортивними та іншими організаціями; вжиття вичерпних заходів щодо забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги [24].

Закон України від 26.04.2001 р. «Про охорону дитинства» [25] визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини. Цим нормативно-правовим актом визначені особливості реалізації дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування своїх прав (права на життя та охорону здоров'я, права на освіту, право на ім'я та гро-

мадянство, право на достатній життєвий рівень, право на вільне висловлення думки та отримання інформації, право на захист від усіх форм насильства та ін.). У *Законі України від 21.11.1992 р. «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»* [26] встановлено гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей і спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення. Так, до видів державної допомоги сім'ям з дітьми окрім інших, належать: допомога при усиновленні дитини; допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування. *Закон України від 02.06.2005 р. «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»* [27] визначає загальні засади соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, які спрямовані на реалізацію бездомними особами і безпритульними дітьми прав і свобод, передбачених Конституцією та законодавством України, створює умови для діяльності громадських та благодійних організацій, що працюють у сфері соціального захисту населення. Окрім визначень «діти-сироти», «діти, позбавлені батьківського піклування», у вказаному *Законі* передбачено і поняття «безпритульні діти» – це діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають певного місця проживання. До того ж, визначені заходи запобігання безпритульності дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа; освітні та просвітницькі заходи; систему реінтеграції безпритульних дітей тощо. У *Законі України від 04.09.2008 р. «Про оздоровлення та відпочинок дітей»* [28] закріплено окрему категорію «діти, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки», до якої належать діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування; а також діти осіб, визнаних учасниками бойових дій; діти, один із батьків яких загинув (пропав безвісти) у районі проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій чи збройних конфліктів або помер внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних у районі проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях,

бойових дій чи збройних конфліктів, а також внаслідок захворювання, одержаного у період участі в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій чи збройних конфліктів, а також діти загиблих (померлих) осіб, визначених у ч. 1 ст. 10-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; діти, один із батьків яких загинув під час масових акцій громадянського протесту або помер внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час масових акцій громадянського протесту; діти, зареєстровані як внутрішньо переміщені особи; діти, які проживають у населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення; рідні діти батьків-вихователів або прийомних батьків, які проживають в одному дитячому будинку сімейного типу або в одній прийомній сім'ї; діти, взяті на облік службами у справах дітей як такі, що перебувають у складних життєвих обставинах; діти з інвалідністю; діти, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; діти, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф; діти з багатодітних сімей; діти з малозабезпечених сімей; діти, батьки яких загинули від нещасного випадку на виробництві або під час виконання службових обов'язків, у тому числі діти журналістів, які загинули під час виконання службових обов'язків; діти, одному з батьків яких встановлено інвалідність I або II групи; діти, які перебувають на диспансерному обліку; талановиті та обдаровані діти-переможці міжнародних, всеукраїнських, обласних, міських, районних олімпіад, конкурсів, фестивалів, змагань, спартакіад, відмінники навчання, лідери дитячих громадських організацій; діти-учасники дитячих творчих колективів та спортивних команд; діти працівників агропромислового комплексу та соціальної сфери села. Закон України від 07.12.2017 р. «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [29] визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Так, зокрема, зазначеним Законом передбачені повноваження органів опіки та піклування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дитини та за участю дитини.

Тут слід зазначити що не лише на підставі кодифікованих та некодифікованих нормативно-правових актів відбувається адміністративно-правове регулювання питань, пов'язаних із

влаштуванням дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Тому варто звернути увагу на підзаконні нормативно-правові акти, які визначають окремі аспекти відповідного влаштування, наприклад:

– Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 721/2019 «Про деякі питання забезпечення прав та законних інтересів дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, розвитку та підтримки сімейних форм виховання дітей» [30];

– Указ Президента України від 12.01.2018 р. № 5/2018 «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа» [31];

– Постанова Верховної Ради України від 04.06.2020 р. № 673-IX «Про звернення до Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів, спрямованих на забезпечення належного соціального захисту дітей-вихованців інтернатних закладів, у тому числі дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа» [32];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 475 «Деякі питання провадження діяльності з усиновлення дітей» [33];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 р. № 905 «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» (у разі передачі дитини у сім'ю усиновлювачів) [34];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» (у разі встановлення опіки, піклування над дитиною) [35];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» (у разі передачі дитини у дитячий будинок сімейного типу) [36];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565 «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» (у разі передачі дитини у прийомну сім'ю) [37];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2021 р. № 615 «Деякі питання забезпечення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа житлом та підтримки малих групових будинків» [38];

– Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2021 р. № 893 [39];

– Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 р. № 302/80/49 «Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання» [40];

– Наказ Міністерства соціальної політики України 05.03.2012 р. № 122 «Про затвердження форм документів з питань усиновлення» [41];

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 15.11.2018 р. № 1713 «Про затвердження Порядку здійснення органами опіки та піклування контролю за цільовим витрачанням аліментів на дитину» [42];

– Наказ Міністерства соціальної політики України 28.12.2015 р. № 1256 «Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів» [43] та низка інших підзаконних нормативно-правових актів.

Враховуючи виклики сьогодення, збройну агресію Російської Федерації, введення воєнного стану на території України, варто окремою групою виділити ті нормативно-правові акти, які стосуються особливостей влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування саме в умовах воєнного часу (які містять результати напрацьованих рішень, що дають можливість дитині перебувати під час воєнного стану на умовах тимчасового влаштування в прийомній сім'ї або дитячому будинку сімейного типу, чи за спрощеною процедурою – під опікою або піклуванням родичів, що забезпечить захист інтересів дитини до того моменту, поки не буде достовірно з'ясовано, що саме сталося з її батьками), зокрема:

– Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. № 302 [44];

– Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зареєстровані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2022 р. № 385 [45];

– Про внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 р. № 447 [46];

– Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного

вихователя: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 р. № 581 [47];

– Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2022 р. № 636 [48] та ін.

Висновки. З урахуванням проведеного аналізу можна підсумувати, що система нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні в цілому є сформованою та представлена двома системними і комплексними блоками:

1) міжнародні нормативно-правові акти (ратифіковані Верховною Радою України) та

2) національні нормативно-правові акти (які представлені Конституцією України, кодифікованими та некодифікованими законами, підзаконними актами).

Отже, виділення у системі нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування зазначених блоків нормативно-правових актів, крім методологічного та прикладного значення, має так само і теоретичне, оскільки узгоджується з виявленим у галузевій науці подвійним характером впливу норм права у сфері влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні на суспільні відносини, в якому виділяється вузьке, галузеве спрямування (нормативно-правові акти, які забезпечують адміністративно-правове регулювання відносин у сфері влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування) та широке – міжгалузеве (нормативно-правові акти, які у сукупності складають сферу дії правового регулювання влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування різної галузевої приналежності). Таким чином, структурування нормативно-правового забезпечення адміністративно-правового регулювання влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зрозуміло, не обмежується виділенням у ньому двох розглянутих блоків нормативно-правових актів. Воно може бути здійснене, наприклад, з позицій юридичної сили нормативно-правових актів, галузевої приналежності і, мабуть, інших, які мають теоретичний і практичний інтерес критеріїв, та його аналіз виходить межі цього дослідження.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.
3. Декларація прав дитини від 20.11.1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text
4. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 20.11.1989 р. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. Ст. 205. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
5. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах : Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 01.01.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text
6. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії : Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 01.01.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text
7. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень: Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 20.11.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l60#Text
8. Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Права дитини» від 23.12.2005р.№60/231.URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e60#Text
9. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута): Міжнародний документ Ради Європи від 27.11.2008 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 69, / № 18, 2011, ст. 726 /, стор. 87. Ст. 2645. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a17#Text
10. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення : Міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 29.05.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text
11. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : Міжнародний документ Ради Європи від 25.10.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text
12. Конвенція про контакт з дітьми (ETS № 192): Міжнародний документ Ради Європи від 15.05.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 91 /ОВ № 41(2006) ст. 2723 /, стор. 92, Ст. 3356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_659#Text
13. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей: Міжнародний документ Гаазької конференції з міжнародного приватного права від 19.10.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 11. Ст. 328. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text
14. Європейська конвенція про здійснення прав дітей: Міжнародний документ Ради Європи від 25.01.1996 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 91. Ст. 3355. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text
15. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми: Міжнародний документ Ради Європи від 20.05.1980 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 17. Ст. 177. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_327#Text
16. Про виховання та освіту дітей від народження до восьмирічного віку: Рекомендація № R(81)3 Комітету міністрів Ради Європи від 23.01.1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_730#Text
17. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством соціальної політики України та Міністерством сім'ї, прав дітей та соціальної солідарності Республіки Мальта щодо співробітництва у сфері захисту прав дитини від 26.09.2019 р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 87. Ст. 2926. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/470_001-19#Text
18. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством праці та соціальної політики України та Представництвом Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні у сфері соціальної політики щодо дітей з інвалідністю від 27.05.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 42. Ст. 2817. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c77#Text
19. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15#Text>
20. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
21. Житловий кодекс Української РСР від 30.06.1983 р. № 5464-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1983. № 28. Ст. 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>
22. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
23. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

24. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України* 2005. № 6. Ст. 147.
25. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
26. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>
27. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 25. Ст. 1412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text>
28. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 45. Ст. 313. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text>
29. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
30. Про деякі питання забезпечення прав та законних інтересів дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, розвитку та підтримки сімейних форм виховання дітей: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 721/2019. *Офіційний вісник Президента України*. 2019. № 21. Ст. 889. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721/2019#Text>
31. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа: *Указ Президента України* від 12.01.2018 р. № 5/2018. *Офіційний вісник Президента України*. 2018. № 2. Ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2018#Text>
32. Про звернення до Кабінету Міністрів України щодо вжиття заходів, спрямованих на забезпечення належного соціального захисту дітей – вихованців інтернатних закладів, у тому числі дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа: *Постанова Верховної Ради України* від 04.06.2020 р. № 673-IX. *Голос України*. 2020. № 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-20#Text>
33. Деякі питання провадження діяльності з усиновлення дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 475. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2020-%D0%BF#Text>
34. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 р. № 905. *Офіційний вісник України*. 2008. № 79. Ст. 2660. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text>
35. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. *Офіційний вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.
36. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Ст. 925.
37. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Ст. 926.
38. Деякі питання забезпечення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа житлом та підтримки малих групових будинків: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2021 р. № 615. *Офіційний вісник України*. 2021. № 50. Ст. 3073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-2021-%D0%BF#Text>
39. Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2021 р. № 893. *Офіційний вісник України*. 2021. № 69. Ст. 4386.
40. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України від 02.02.2007 р. № 302/80/49. *Офіційний вісник України*. 2007. № 17. Ст. 685.
41. Про затвердження форм документів з питань усиновлення: Наказ Міністерства соціальної політики України від 05.03.2012 р. № 122. *Офіційний вісник України*. 2012. № 25. Ст. 958. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0441-12#Text>
42. Про затвердження Порядку здійснення органами опіки та піклування контролю за цільовим витрачанням аліментів на дитину: Наказ Міністерства соціальної політики України від 15.11.2018 р. № 1713. *Офіційний вісник України*. 2019. № 17. Ст. 599. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0102-19#Text>
43. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів : Наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2015 р. № 1256. *Офіційний вісник України*. 2016. № 27. Ст. 1076. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16#n17>

44. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. № 302. *Офіційний вісник України*. 2022. №25. Ст. 1371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text>
45. Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2022 р. № 385. *Офіційний вісник України*. 2022. № 28. Ст. 1544. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2022-%D0%BF#Text>
46. Про внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 р. № 447. *Офіційний вісник України*. 2022. № 34. Ст. 1855. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-2022-%D0%BF#Text>
47. Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 р. № 581. *Офіційний вісник України*. 2022. №41. Ст. 2228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022-%D0%BF#Text>
48. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 31.05.2022 р. № 636. *Офіційний вісник України*. 2022. №46. Ст. 2530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2022-%D0%BF#Text>

Kniazieva Yu. A. The normative legal basis for the administrative and legal regulation of the placement of orphans and children deprived of parental care under Ukrainian law

The article analyzes the set of constituent elements of the system of normative-legal basis of administrative-legal regulation of placement of orphans and children deprived of parental care under the legislation of Ukraine. This made it possible to comprehensively reflect the set of normative legal acts, which contain norms for the regulation of relevant social relations and determine the rules of behavior that are mandatory for the subjects of such relations. A conclusion was made about the systemic and complex nature of the entire set of regulatory and legal acts that are used for the administrative and legal regulation of placement of orphans and children deprived of parental care. Two blocks of normative legal acts regulating relations in the field of placement of orphans and children deprived of parental care are conditionally distinguished: international and national.

Taking into account the challenges of today, the armed aggression of the Russian Federation, the introduction of martial law on the territory of Ukraine, a separate group has highlighted those normative legal acts that relate to the specifics of the placement of orphans and children deprived of parental care in wartime conditions (which contain the results of elaborated decisions, that enable the child to stay during martial law under the conditions of temporary placement in a foster family or a family-type orphanage, or under a simplified procedure – under the guardianship or guardianship of relatives, which will ensure the protection of the child's interests until it is reliably it is clear what exactly happened to her parents).

It has been proven that the allocation of the mentioned blocks of normative legal acts in the system of regulatory and legal provision of administrative and legal regulation of the placement of orphans and children deprived of parental care has, in addition to methodological and applied significance, also theoretical significance, as it is consistent with the duality revealed in the branch science by the nature of the influence of legal norms in the field of placement of orphans and children deprived of parental care on social relations, in which a narrow, sectoral direction is distinguished (normative and legal acts that ensure administrative and legal regulation of relations in the field of placement of orphans and children deprived of parental care) and broad – inter-branch (normative and legal acts, which collectively make up the scope of legal regulation of placement of orphans and children deprived of parental care of different branches).

Key words: *regulatory and legal acts, administrative and legal regulation, placement of orphans and children deprived of parental care, regulatory and legal basis, object of administrative and legal regulation.*